

ID. FRIVALDSZKY JÁNOS

Erdély első minerológiája – támogatói és támadói

Fridvaldszky Jánosnak (1730–1784), a kolozsvári jezsuita akadémia professzorának 1767 lelegején jelent meg *Minerologia*-ja,¹ amely az erdélyi ásványvilág topográfiáját adja. A maga korában az ásványtan a 'kameralisztikai stúdium' egy ága vagy tantárgya volt, vegytan, kohászati kémlészet, agronómia, népese-désztan, oklevéltan, pénzverési ismeretek, közgazdaságtan, stb. mellett, amelyek a kamarai tisztviselők kiképzését célozták.² Annak magyarázatát, hogy hivatalos szerzetesrendi tanulmányai mellé a kameralisztikát is felvette, abban lehet megtalálni, hogy édesapja ezen ismeretek híján ment tönkre mint érseki provisor.³ E stúdiumot Fridvaldszky Bécsben J. H. G. von Justinál (1717–1771) hallgatta, s nemcsak a *Minerologia*, hanem minden gazdasági természetű írása (a *Siebenbürgen*, a *Projectum oeconomicum* és a *méhészeti kézirat*)⁴ is egyértelműen Justi

---

¹ *Minero-logia magni principatus Transylvaniae seu metalla, semi-metalla, sulphura, salia, lapides & aquae conscripta* A Joanne FRIVALDSZKY Societatis Jesu Sacerdote. Anno Sal. M. DCC. LXVII Claudiopoli, Typis Academicis Societatis Jesu [továbbiakban: FRIVALDSZKY 1767]. (<http://mek.oszk.hu/09000/09095.pdf>) – Tartalma: CSETRI Elek, ID. FRIVALDSZKY János, *A köz hasznára – az Ég kegyelmével – Fridvaldszky János a jezsuita, tudós és feltaláló, (1730–1784)*, Budapest, METEM, 2003, 93–110; ID. FRIVALDSZKY János, *Erdély első ásványtana = Természet Világa*, 2007, július, 330–331 [továbbiakban: FRIVALDSZKY 2007A]; ID. FRIVALDSZKY János, *Erdély és egyúttal Magyarország első ásványtana kétszáznegyven éves = Magyar Könyvszemle*, 2007, 368–370 [továbbiakban: FRIVALDSZKY 2007B].

² ID. FRIVALDSZKY János, *Hadik András Minerva szolgálatában = Hadtörténelmi Közlemények*, 2002, 2, 394 [továbbiakban: FRIVALDSZKY 2002].

³ ID. FRIVALDSZKY János, *Fridvaldszky János SJ (1730–1784) élete és öröksége* (www.fridvaldszky.hu/FridJSJ – utolsó letöltés: 2010. június).

⁴ [FRIVALDSZKY J.] *Siebenbürgen*, Kézirat, [1768] (Wien, Haus-, Hof-, und Staatsarchiv, Ungarische Akten, Specialia 1761–1825, Transylvanica Separata, fasc. 362., Konv. A., fol. 248–375.) Mikrofilmen: MNL, W787; FRIVALDSZKY J., *Projectum Oeconomicum*, Kézirat, [1769] MNL, Erdélyi Főkörmányzóság, Ügyiratok, F46, 225. fasc., 293–299. (Korábban: MNL, Acta Societatis Agriculturae, F48); FRIVALDSZKY, Joannes, [*De multiplicatione Apum*], Kézirat, 1772, MNL, Erdélyi Főkörmányzóság, Ügyiratok, F46, 225. fasc., 289–292. (Korábban: MNL, Acta Societatis Agriculturae, F48, 11 080/1771).

hatását mutatja.⁵ Az azonban, hogy első két publikációja (a *De natura ferri*⁶ és a *Minerologia*) minden személyes indíték ellenére mégsem a gazdálkodásról, hanem a kameralisztika egy másik ágáról, az ásványtanról szól, azzal magyarázható, hogy 1762-ben, amikor első tanulmányútjára indult, még alapítás alatt állt a később Selmecbányán megnyílt bányász-kohász akadémia, s Frivaldszky számíthatott arra, hogy őt is meghívják tanárnak. A könyv vegytani, ásványtani hivatkozásai Bécsben olvasott művekre utalnak.⁷ A numizmatikai részek viszont Cornides Dániel segítségével⁸ jöttek létre, s feltehetően az epigráfiaiak⁹ is. Cornidest mint a kolozsvári református akadémia tanáráként ismerhette meg. Az első levél, amely a *Minerologia*-t említi, éppen Cornidesé, 1766. december 8-áról Frivaldszkyknak. Elragadtatottan nyilatkozik a megjelenés alatt álló könyvről. Kettejük közt szinte testvéries barátság alakul ki, amíg csak Cornides 1770-ben Erdélyből történt távozásával egy időre meg nem szakad.¹⁰ Forrása még „autopsziája” is, azaz erdélyi tanulmányútjainak tapasztalatai. Az első útján, 1765-ben az Erdélyi-érchegységben Kern Fülöp bányatisztviselő¹¹ és a Thorocz-kayak támogatását élvezzi, a másodikon, 1766-ban pedig gróf Hadik András kíséretének tagjaként járja végig a Kárpátok vonulatát.¹² Az 1764-ben Erdélybe érkezett gubernátor már 1765/66 telén megismerkedett a kolozsvári jezsuitákkal. A műveltséget nagyra becsülő tábornok¹³ felfedezi maga számára Frivaldszkyt. Már a nagy körutazás elején, Nagyszebenben módja van megismerkedni Hadik révén báró Samuel von Brukentallal,¹⁴ az erdélyi udvari kancellária elnökével is. Frivaldszky lelkesedése az ásványok világa mind Hadikot,¹⁵ mind Brukentalt¹⁶ arra inspirálta, hogy maguk is gyűjteni kezdjenek kövületeket, illetve ásványokat.

Ami a könyvkiadás költségeit illeti, nagyon várt – de hasztalanul – támogatást Andrassy I. Károly ezredestől, Krasznahorka urától. Ennek ellenére egy üd-

⁵ ID. FRIVALDSZKY JÁNOS, *Egy kétszázötven éves gazdaságpolitikai reformjavaslat = Jászsági Évkönyv*, 2012, 110–125 [továbbiakban: FRIVALDSZKY 2012A].

⁶ FRIVALDSZKY, Joannes, *Dissertatio de natura ferri et ferrariis*, Claudiopoli, 1766.

⁷ ID. FRIVALDSZKY JÁNOS, GÁLFI Emőke, SZÖKE Imola, *Egy 18. század-közepi kolozsvári természettudományos életmű forrásvidékei = Erdélyi Múzeum*, 2005, 1–2, 107–109, 120–121.

⁸ FRIVALDSZKY 1767, i. m. 111–112.

⁹ Ezzel ellentétben: FRIVALDSZKY, GÁLFI, SZÖKE 2005, i. m. 119; továbbá nem veszi tekintetbe ezt a lehetőséget: ID. FRIVALDSZKY JÁNOS, *Az első, Kolozsvárt kiadott római feliratgyűjtemény = Magyar Könyvszemle*, 2012, 384 [továbbiakban: FRIVALDSZKY 2012B].

¹⁰ MTA Kézirattár, M. Irod., 156. F. I. jezsuita történész Cornides Dánielnek [továbbiakban: *MTA Frivaldszky–Cornides*]; CSETRI, FRIVALDSZKY 2003, i. m. 55, 58.

¹¹ FRIVALDSZKY 1767, i. m. 67, 87, 92; CSETRI, FRIVALDSZKY 2003, i. m. 53.

¹² ID. FRIVALDSZKY JÁNOS, *Iff. Cserey Farkas és a neptunisták = Erdélyi Múzeum*, 2008, 1–2, 107 [továbbiakban: FRIVALDSZKY 2008].

¹³ FRIVALDSZKY 2002, i. m. 389–391.

¹⁴ ID. FRIVALDSZKY JÁNOS, *Adatok a szabadkőművesség korai történetéhez = Valóság*, 2007, 11, 73–74 [továbbiakban: FRIVALDSZKY 2007C].

¹⁵ FRIVALDSZKY 2002 i. m. 392.

¹⁶ SCHULLER, Georg Adolf, *Samuel von Brukenthal*, Oldenburg, 1967, 284.

vözlettel adózik neki a könyvben.¹⁷ A későbbi gróft 1762-ben, zólyomi-gömöri tanulmányútja alkalmával ismerhette meg.¹⁸ Fridvaldszky Wagner Károly bazini szerzetestársa példáját követte ebben, aki a vakációk alkalmával távoli levéltárakba járt kutatni.¹⁹ Cornides ezzel szemben gróf Ibarra Ignác, radnai bányatisztviselőtől szerez anyagi támogatást.²⁰ A legfőbb támogató azonban báró Anton Cothmann volt,²¹ az azonban nem világos, honnan jött létre a kapcsolata a báróval. Kézenfekvőnek tűnne feltételezni, onnan, hogy miután a szerző apja tönkrement, a Pozsonypüspökiben lévő birtokát történetesen ő vette meg, a megvásárlásakor talán méltányos árat kínálhatott.²² A professzor azonban erről az ügyletről mit sem tudott.²³ A dobai Székely-levelezés kutatása kínál megoldási lehetőséget,²⁴ mert kiderül belőle, hogy a báró felé Székely Sámuel közvetített. Cothmann és Székely már az 1754–55-ös években kapcsolatban álltak.²⁵ Viszont honnan ismerte Fridvaldszky Székelyt? Nem Cornides révén ismerkedtek meg, mert Székely 1767. január 6-án Cornidesnek elmondja, hogy Cothmann bárótól származik a Fridvaldszkyknak küldött összeg, nem tőle, ezért nem is méltó a szerző hálájára. Ha azonban Cornides lenne a közvetítő a szerző és a mecénás közt, ez nem szorulna magyarázatra. Az is kiderül ebből, hogy Cornides már értesítette őt a könyv megjelenéséről és benne a Székelynek mondott köszönetről.²⁶ Kifejti továbbá Székely, hogy a szívesség fejében arra számít, hogy a szerző majd a 'Respublica Litteraria' munkása lesz, mint Palma is lett a heraldikában, Kaprinai és Wagner pedig a diplomatikában. Ilyen tettel az ember végül magának tesz jót.²⁷ – Mint közvetítő, Székely felé így szóba jöhet Wagner Károly is. Székely és Wagner 1765–1776 közt valóban leveleznek egymással, ám Fridvaldszkyt nem említik.²⁸ Tovább gyengíti ezt a feltételezést, hogy Fridvaldszky 1767. május 29-én írt leve-

¹⁷ FRIDVALDSZKY 1767, i. m. 126–127.

¹⁸ CSETRI, FRIVALDSZKY 2003, i. m. 38–39.; FRIVALDSZKY 2008 i. m. 107.

¹⁹ OSZK, Quart. Lat. 784. *Dobai Székely Sámuel leveleskönyve*, [továbbiakban: *OSZK Székely lev.*] 3. köt., 138. fol.

²⁰ CSETRI, FRIVALDSZKY 2003, i. m. 55, 103; FRIDVALDSZKY 1767, i. m. 105–106, 201–206.

²¹ FRIDVALDSZKY 1767, i. m. ajánlás.

²² FRIVALDSZKY 2007A, i. m. 368.

²³ CSETRI, FRIVALDSZKY 2003, i. m. 83.

²⁴ SZELESTEI NAGY László, *A 18. századi magyarországi respublica litteraria (tudóslevelezések tükrében)* = *Ünnepi kötet Maróth Miklós hetvenedik születésnapja tiszteletére*, Fodor György, Sarkak Gábor (szerk.), Budapest, Szent István Társulat, 2013, 152. – Észrevételét illetően vö. CSETRI, FRIVALDSZKY 2003, i. m. 54–55, 57–58, 77–84, 110–111.

²⁵ *OSZK Székely lev.* 1. köt., 137–141. fol.

²⁶ FRIDVALDSZKY 1767, i. m. 33–35.

²⁷ Evangélikus Országos Levéltár, Acta Generalis Ecclesiae, III. V36. *Cornides Dániel leveleskönyve* [továbbiakban: *EOL Cornides lev.*] 3. köt., 70. fol. V.; – „Respice me mox levitat aliena tibi sanat priorem.”

²⁸ *OSZK Székely lev.* 3. köt., 134–155. fol.

leben Wagner Károlyt mint barátját mutatja be Székelynek.²⁹ Ha a közvetítő ő lenne, erre nem volna szükség.

Hogy Fridvaldszky hogyan került kapcsolatba Székellyel, és ő miért éppen Cothmannra gondolt mint mecénásra, stb. – bár nem tudtuk meg, ám mégsem tanulság nélküli Székely Sámuel levelezésének megismerése. A nyugdíjas kapitány, ha nem is volt jelentős tudományos tevékenységű, sem gazdag vagy magas rangú személy, a mindennapi élet hálózatai e speciális fajtájának, az egymással levelező, egymást támogató tudósok körének, a levelében említett 'Respublica Litteraria'-nak kulcsszemélye azáltal lett, hogy a legjobb kapcsolatalakító képességgel ő rendelkezett. A Fridvaldszkyval is kapcsolatba kerülő tagok protestáns lelkészek, orvosok és jezsuiták voltak. A közös klasszikus műveltség hozta össze őket, felekezeti ellentétek nem voltak köztük.³⁰ Az igazi problémát a tudományos közéletben nem is a vallási különbség okozta, hanem a szabadkőművesség, mert míg a 'Respublica Litteraria' nyílt közösség volt, a másik viszont titkos és zárt.

E különbség a *Minerologia* esetében is szembetűnő. Egy szabadkőműves bányavállalkozó és szakmájában elismert szakember, Ignaz von Born gyakran járt csehországi lakhelyéről Erdélybe bányái felügyelete céljából, így 1766 őszén is. Levizítelve a szintén szabadkőműves Brukentalnál, ennek az Erdélyi Kancellária elnökévé való kinevezése alkalmából, hallhatott a bárótól Fridvaldszkyról és készülő *Minerologia*-járól, mert még 1767 elején, közvetlenül a megjelenés után már meg is szerzi egy példányát. Fél Európa mineralógusait még 1769-ben is a benne leírt újdonságok foglalkoztatják.³¹ S mindez úgy, hogy minderről a szerző nem is értesül.

Székely és köre ezzel szemben a *Minerologia* terjesztésével foglalkozik. Fridvaldszky Székelynek 1767. április. 23-án küld 2 példányt a könyvből, további egyet-egyet a szepesi superiornak és a kassai rektornak is.³² A könyv Székely közvetítésével 1767 nyár elejéig eljut Pozsonyba, Lőcsére, Kassára, Debrecenbe, még Andrassy Károly ezredesnek is.³³ Az iglói lelkész, Czirbesz Jónás, Cornides révén kér a könyvből.³⁴ Székelynek a kapott két példányt augusztus 10-én meg is köszöni. Fridvaldszky Székellyel olyan meghitt kapcsolatba kerül, hogy a másokat annyira lelkesíteni tudó professzor egy aláírás és dátum nélküli leve-

²⁹ OSZK Székely lev. 2. köt., 10. fol. – „*Errorem reparavit meum*”: Baráti figyelmeztetéssel, emberi hibáit.

³⁰ Ez általános jellemzője volt ennek a „fiktív köztársaságnak” (KUN Tibor, *Hans Bots–Françoise Waquet, La République des Lettres (Az Irodalmi Köztársaság)*, Berlin, Párizs – De Boeck, Louvain-la-Neuve, 1997, 188 p., KLIÓ, 1999/3, 77; SZABÓ András, *Respublica litteraria, irodalom- és művelődéstörténeti tanulmányok a késő humanizmus koráról*, Budapest, Balassi, 1999, 101–102).

³¹ FRIVALDSZKY 2008, i. m. 106–107.

³² OSZK Székely lev. 2. köt., 8. fol.

³³ EOL Cornides lev. 3. köt., 80. fol R–V, 90. fol. V; OSZK Székely lev. 2. k. 1, 10. fol.

³⁴ MTA Kézirattár, M. Irod. 60. köt. Czirbesz Jónás Cornides Dánielhez [továbbiakban: MTA Czirbesz–Cornides], 162.

lében elpanaszolja neki, hogy nyomorúságos a sorsa. Legvégül kapja Cothmann 450 példányát Bécsbe. A *Minerologia* példányai ezzel el is fogytak.³⁵

Némileg bepillanthatunk Székely és levelezőtársai személyes viszonyaiba is. Székely és Kaprinai kapcsolatát például valami terhelheti, mert 1767. április 12-én Kaprinait kérdezi, hogy megjelent-e a könyv, holott január 6-a óta már tud róla. Sőt, 1767. augusztus 3-án még mindig azt állítja, hogy a művet nem látta,³⁶ habár Fridvaldszky Székelynek 1767. április. 23-án küldött két példányt a könyvből.³⁷ Akkor enyhül meg, amikor Fridvaldszkytól értesül, hogy Kaprinai egy művében őt megemlítette.³⁸ 1768. június 30-án meg is írja Kaprinainak, hogy jól esett, hogy Fridvaldszky megemlítette a *Minerologia*-ban.³⁹ Egyébként úgy tűnik, Fridvaldszky Kaprinaival nem ismerték egymást, amint Pray Györggyel sem.⁴⁰ A nagy történész-generációból a történeti műveiről is ismert Fridvaldszky csak Wagnert és Cornidest ismerte.

Fridvaldszkyban Cornides és levelezőtársai támogatásának hatására új terv érlelődik: egy *Minerologia Ungariae*, amit Székelynek (1767. április. 23.) ajánlana, ha az segítene forrásokat szerezni hozzá. Neki csak Bél Mátyás és Marsigli műve, Hoffman írása Tokaj boráról, Hermanné a keserűsőről és a stubnyai vízről van meg. Megírná még az ásványok, állatok és növények országát is. Székely egy oldal bibliográfiát ír össze,⁴¹ ez azonban nem volt elég, mert május 10-én Fridvaldszky egy Perillustris, generosus ismeretlennek is ír egy levelet, amelyben arra kéri, hogy Rayman doktornál, az orvosok nesztoránál járjon közbe, egy bibliográfia érdekében egy *Minerologia Ungariae* megírásához, felsorolva itt is a már említett könyveit.⁴² Fridvaldszky Székelynek 1767. május 29-én írt levelében mérlegeli a kapott művek használhatóságát.⁴³ Egy, talán 1767 nyarán írt levélben pedig a következő évre tervezi a mű megírását.⁴⁴ Czirbesz 1767. augusztus 10-én arról értesíti Székelyt, hogy három napja váratlanul megkapta Brückmann könyvét, amely Magyarország fémeit is leírja. Ha ez Fridvaldszky-nak nem volna meg, szívesen kijegyzeteli.⁴⁵ Fridvaldszky írja Székelynek 1767. szeptember 13-án, hogy Cornidesen keresztül megkapta az alkalikus ásványi

³⁵ OSZK Székely lev. 1. köt., 152. fol. R; 2. köt., 1, 4, 5. fol.

³⁶ Dobai Székely Sámuel és Kaprinai István levelezése, szerk. M. Horváth Mária, Pilisicsaba, 2008, 73–74, 76 [továbbiakban: M. Horváth 2008].

³⁷ OSZK Székely lev. 2. köt., 8. fol.

³⁸ MTA Fridvaldszky–Cornides; OSZK Székely lev. 2. köt., 13–14. fol.; M. Horváth 2008, i. m. 78, 82–84.

³⁹ M. Horváth 2008, i. m. 82–84.

⁴⁰ CSETRI, FRIVALDSZKY 2003, i. m. 78.

⁴¹ OSZK Székely lev. 2. köt., 8–9. fol.

⁴² Matica Slovenská, Martin, (Türócszentmárton) Archív Lieratúry a Umenia, 144 A 1. *Ján Fridvaldszky–Neznámim.* – Korábban ennek címetztjét véltem – tévesen – Székelynek (CSETRI, FRIVALDSZKY 2003, i. m. 57).

⁴³ OSZK Székely lev. 2. köt., 10. fol.

⁴⁴ OSZK Székely lev. 2. köt., 1. fol.

⁴⁵ OSZK Székely lev. 1. köt., 152. fol. R.

sókról szóló művet,⁴⁶ Czirbesz pedig Székelynek 1767. december 18-án, hogy befejeződött Brückmann kivonatolása.⁴⁷ Nem jut el úgy látszik Czirbeszhez egy olyan információ, hogy Frivaldszkyknak van már van egy ilyen jegyzete.⁴⁸ Ehhez a projekthez tartozik, hogy Frivaldszky Székelynek dátum nélkül, de kb. 1767 végén írt levelében opált kér a közeli bányából,⁴⁹ Székely Cornidesnek pedig 1768. január 10-án megírja, hogy P Frivaldszkinak küldött megkövesedett fát, nádat és árpa- és zabszemet, opált az ottani Kárpátokból.⁵⁰ Frivaldszky Cornidesnek 1768. február 6-án nyugtázza a Czirbesztől kapott ásványküldeményeket. 1768. február 22-én pedig arról ír, hogy ő is küldött ásványokat Eperjesre cserébe, valamint 3 forintot.⁵¹ Frivaldszky ezután 1768. március 17-én Székelynek is megírja, hogy fizetett Czirbesznek,⁵² Cornidesnek pedig 1768. április 13-án, hogy Czirbesznek és Székely Sámuelnek.⁵³ Frivaldszky 1768. május 5-án nyugtázza Székelynek az április 19-én tőle kapott küldeményt.⁵⁴ Frivaldszky 1769. március 30-án beszámol Székelynek az általa gyűjtött nagy gránátokról és „elegans” ónércről,⁵⁵ valamikor 1769 tavaszán ónércről, galenitről, arzén- és vasásványról. Ismét megemlíti az opált, hogy egy szép példányért 2 rajnai forintot is hajlandó volna adni. – Közben már jó ideje nincs is szó a tervezett *Minerologia Ungariae* című könyvről, amelyről végül is lemond: „Carpathum excolans alii, mihi Dacia reliqua est.”⁵⁶

A levelezés egyre inkább az oklevelek irányába terelődik. Egyfelől a Frivaldszkyval Székely Sámuel révén kapcsolatba kerülő levelezőtársak zömmel amúgy is forrásgyűjtőkből álltak, másfelől Frivaldszky – minden kameralisztika iránti rajongása ellenére – osztotta azt az általános felfogást, hogy a humán tudományok magasabb rendűek a reáltudományoknál.⁵⁷ Székely Cornidesnek 1767. május 18-án azt írja, hogy egy oklevélmásolatot küld Frivaldszkyknak, Thurzó György Biccsén, 1616. február 20-án kelt menlevelét a Ferenc vajda vezette szerencsétlen, nyomorult, nincstelen cigányoknak.⁵⁸ Az irántuk rokonszenvvel viseltető Frivaldszky Székelynek 1767. május 29-én reagál is erre az oklevélre, egyéb okleveleket is említ, sőt maga is küld egy oklevélmásolatot. Megemlíti, hogy írja a *Reges Mariani* című könyvét,⁵⁹ amely egyebek közt a kolozsmonostori hiteleshelyi levéltár

⁴⁶ OSZK Székely lev. 2. köt., 12. fol.

⁴⁷ OSZK Székely lev. 1. köt., 155. fol. R.

⁴⁸ FRIVALDSZKY, GÁLFI, SZÓKE 2005, i. m. 111, 120.

⁴⁹ OSZK Székely lev. 2. köt., 5. fol.

⁵⁰ EOL Cornides lev. 3. köt., 102. fol. R–V.

⁵¹ MTA Frivaldszky–Cornides.

⁵² OSZK Székely lev. 2. köt., 17. fol.

⁵³ MTA Frivaldszky–Cornides.

⁵⁴ OSZK Székely lev. 2. köt., 18. fol.

⁵⁵ Uo., 2. köt., 2. fol.

⁵⁶ Uo., 2. köt., 6. fol.

⁵⁷ Vö. CSETRI, FRIVALDSZKY 2003, i. m. 94.

⁵⁸ EOL Cornides lev. 3. köt., 80. fol. R–V.

⁵⁹ OSZK Székely lev. 2. köt., 11. fol.

anyagára támaszkodva bemutatja a régi királyok Mária-tiszteletét. Székely 1767. június 18-án ír Cornidesnek egy ismertetőt, neki és Fridvaldszkyknak Mátyás király okleveleinek jellegzetességeiről.⁶⁰ Fridvaldszky Székelynek egy valószínűleg 1767 nyarán írt levelében jelzi, hogy befejezte a *Reges Ungariae*-t.⁶¹ Most már csak a mecénás hiányzik. Székellyel osztja meg 1767. szeptember 13-án aggodalmát, hogy Andrassy esetleg elutasítja. Erre gondolva Cothmann bárónak az *Inscriptiones* egy példányát küldi, valamint erdélyi érméket. Ezt követően egy megjegyzés következik Székelynek arról, hogy a cigányoknak adott Thurzó-féle privilégiumról írtakat a cenzúra nem engedélyezte, további bizonyítást kérnek.⁶² A bizonyítás hihetőleg a kényes tartalmú, és még aktualizálási lehetőséggel is rendelkező oklevél hiteles voltára vonatkozhatott, amely a *Reges Mariani Ungariae* egy lábjegyzetébe kerülhetett volna valamilyen apropóval, köszönetképpen Székelynek. Fridvaldszky a *Minerológiá*-hoz kapott támogatásért hálából bőven küldött Székelynek oklevél másolatokat, a 'respublica' közjavitait gyarapítva.⁶³ Az említett *Inscriptiones*⁶⁴ római feliratgyűjtemény, amit egy tanítványával, a baráti Thoroczky család fiával közösen készített, akit ezzel Hadik előtt helyzetbe tudott hozni. Fridvaldszky Székelynek 1767. szeptember 13-án írja meg a mű – egyébként sejthető⁶⁵ – történetét, hogy a Hadikkal való „társalgásból” értesült annak az antikvítás iránti vonzalmáról.⁶⁶ A részben diákmunka kissé ziláltra sikerült,⁶⁷ ezért Czirbesz Székelynek 1767. október 29-én írt levelében szerzőjét mindössze egy „diligentissimus” minősítéssel értékeli.⁶⁸

Tovább folyik a protestánsok számára eleve érdektelen *Reges Mariani* mecénásának keresése. Andrassy visszalépett. Tervez viszont egy másik művet is: IV. Jenő pápa bullájáról, amelyet Albert magyar király feleségének, Erzsébetnek írt 1439-ben Firenzéből, a Bázeli Zsinatról. Bajthai Antal püspöknek dedikálná, s még húsvét előtt megjelenhetne.⁶⁹ A püspök egy versét a hőforrásokról már

⁶⁰ *EOL Cornides lev.* 3. köt., 86. fol. V.

⁶¹ *OSZK Székely lev.* 2. köt., 1. fol.

⁶² *Uo.*, 2. köt., 12. fol.

⁶³ Eredménye: BÉL, CORNIDES, FRIDVÁLSZKI, KAPRINAI, KOLLÁR, PRAY, WAGNER Károly, *Collectio variorum diplomatum ad illustrandam Historiam Hungaricam pertinentium*, szerk. Székely Sámuel, kézirat, folio, Egyetemi Könyvtár, MS G 654 (korábban MS G 151v.).

⁶⁴ *Inscriptiones romano-transylvanicae, honoribus com. Andreas ab Hadik... a Jos. P. b. Thoroczky oblatae*, Claudiopoli, 1767. (<http://mek.oszk.hu/09200/09244/09244.pdf>)

⁶⁵ FRIVALDSZKY 2002, i. m. 391.

⁶⁶ *OSZK Székely lev.* 2. köt., 12. fol.

⁶⁷ FRIVALDSZKY 2012B, i. m. 386–387.

⁶⁸ *OSZK Székely lev.* 1. köt., 153. fol. R–V; A professzor egy másik kolozsvári tanítványa, a román Gheorghe Şincai azonban, amikor 1774–1779 közt Rómában tanul, pártfogójának, Stefano Borgia bíborosnak (1731–1804) ennek egy kéziratos másolatával kedveskedett. Ezt nyilván egykori tanára beleegyezésével készítette, aki 1774-ben még Kolozsvárott tartózkodott, amellelt – mint több művében is látszik – rokonszenvezett is a románokkal (FRIVALDSZKY 2012B, i. m. 386).

⁶⁹ *OSZK Székely lev.* 2. köt., 4. fol.

leközölte a *Minerologiá*-ban.⁷⁰ Vázlata alapján a mű nagy ívű, ám érdeklődik, hogy tud-e valami irodalmat is mindehhez? Neki nyilván nincsen.⁷¹ Székely ezt 1768. január 10-én tovább kérdezi Cornidestől.⁷² Fridvaldszky 1768. január 31-én közli, hogy *Ungaria Mariana* című könyvét a cenzorok két történelmi és egy diplomatikai okból elutasították, amiért már fellebbezett is provinciai előljáráshoz.⁷³ 1768. február 6-án Cornidesnek is megírja, hogy min dolgozik. A Jenő pápa oklevele miatti *Pestifera* [!] problémák miatt pedig irodalomra van szüksége. 1768. február 28-án változatlanul azon tanakodik, hogy ki lehetne majd a mecénása.⁷⁴ Székelyt kéri (1768. február 25.), hogy támogassa őt Cothmannál. Küld neki ezért egy, a dálnoki Székely családra vonatkozó oklevélmásolatot. Ám Székely a dobai Székely család tagja, Frivaldszky viszont ilyen oklevelet nem ismer (1768. március 17.). Székely ír (1768. május 5.) is Cothmannak⁷⁵ egy régészeti leletet küldve, akinek irodája Székelynek azt válaszolja március 8-i levelére Bécsből, 1768. március 15-én, hogyha az az aranyeszköz, amit Fridvaldszky János atya küldött valóban antik, pénzt fog érte kiutalni.⁷⁶ Azaz nem mecénatúrát. 1768. május 17-én végül jelzik, hogy a lelet egy satrapa lándzsájának bizonyult.⁷⁷ Még egy utolsó ötlete támad: tudva, hogy Cornides Teleki Istvánnál van,⁷⁸ Teleki Lászlónak 1768. június 4-én egy „csekélységet” küld ismeretlenül Cornides levelével, mivel úgy hírlik, a gróf úr tud franciául, sőt, még matematikai műveket is olvas. A küldemény azon kívül nem is tiszta matematika.⁷⁹ Talán a *Minerologiá*-ja egy saját példányát küldte el, annak reményében, hogy támogatásra lel. Eredménytelenül. A kézirat több évre fiókba kerül, Fridvaldszky kameralisztikai tudását igénybe vevő feladatokat kap.

Fridvaldszky még a Hadik gróf kíséretében 1766 és 1767 nyarain megtett erdélyi utazásokon⁸⁰ kaphatott megbízást egy Erdélyt leíró munkára. Ilyen ország- vagy vidékleírásokat a tábornok rendszeresen készítettett helybeliekkal, kifejezetten gyakorlati célból.⁸¹ 1767 végén készül el a *Siebenbürgen* című országleírás, amelyet radikális reformjavaslatokkal kombinált. A javaslatokból azonban nem lett semmi, mert mint Fridvaldszky Székelynek 1768. január 31-én írja, Hadik január 6-án Budára távozott,⁸² végleg. Ez Hadik személyének és az általa terve-

⁷⁰ FRIVALDSZKY 1767, i. m. 198.

⁷¹ OSZK Székely lev. 2. köt., 5. fol.

⁷² EOL Cornides lev. 3. köt., 102. fol. R–V.

⁷³ OSZK Székely lev. 2. köt., 19. fol.

⁷⁴ MTA Frivaldszky–Cornides.

⁷⁵ OSZK Székely lev. 2. köt., 15, 17, 18. fol.

⁷⁶ Uo., 1. köt., 142. fol.

⁷⁷ OSZK Székely lev. 1. köt., 143. fol.

⁷⁸ OSZK Székely lev. 2. köt., 5. fol.

⁷⁹ MNL, Teleki család gyömrői levéltára, P654-III-29-79, Frivaldszky János Teleki Lászlónak.

⁸⁰ ID. FRIVALDSZKY János, *Hadik András erdélyi jelentése = Erdélyi Múzeum*, 2003, 3–4. 67 [továbbiakban: FRIVALDSZKY 2003].

⁸¹ FRIVALDSZKY 2002, i. m. 390, 394–395.

⁸² OSZK Székely lev. 2. köt., 19. fol.

zett reformoknak esküdt ellensége, Brukental⁸³ műve volt, közös szabadkőműves páholyban lévén a királynő férjével.⁸⁴ Számára a legelfogadhatatlanabb a lakatlan és megműveletlen szász földek kiosztásnak terve volt telepések részére, habár ezek hangsúlyozottan német protestánsok lettek volna.⁸⁵ Hadiktól azonban, aki bár magyar volt és meggyőződéses katolikus, sőt, kedvelte a jezsuitákat is, távol állt akár a protestánsok, akár a szászok hátrányos megkülönböztetése.⁸⁶ Mária Terézia nem is katolizálni küldte őt Erdélybe, hanem pacifikálni azt, elődjének kegyetlenkedései miatt. Az emlékiratnak mindössze egyetlenegy javaslata⁸⁷ valósul meg, a Mezőgazdasági Egyesület (1769–1772) létrehozása.⁸⁸ Fridvaldszky 1768-ban már erre készülve kezdett el kísérletezni ekékkel,⁸⁹ mi több, száraz malmot is konstruál, mint Székelynek 1769. március 30-án ezt megírja. Lábbal hajtható, csekély erővel, 2-3 öl a mérete, a malomkő akkora, amekkora szükséges. A már elkészült malomról írja, hogy tízéves gyerek is könnyen mozgatja. Ha megvalósítanák, akár 280 rajnai forintot is hozna.⁹⁰ Ebben is méltó volt a 'Respublica Litteraria' tagságára, hiszen közülük „a legjelentősebbek ,technikusok' is voltak, azaz saját maguk készítették eszközeiket.”⁹¹ A Mezőgazdasági Egyesületnek nyújtotta be a már említett kéziratát, s egyesületi pályázatára készül el földművelési szakmunkája, a Wallerius még Bécsben olvasott munkáján és saját erdélyi kísérletein alapuló *Dissertatio*.⁹² Fridvaldszkyt tudása miatt bevonták az Egyesületbe commembrumként, holott inkább csak előkelőségek voltak a tagjai. A rendje így 1769-től felmenti az akadémiai oktatástól.

Számtalan beszámolót írt különféle nyersanyagok felfedezéséről, felkeltette még Mária Terézia érdeklődését is.⁹³ Feltalálja a gyékénypapírt⁹⁴ Justi nyomán.⁹⁵ Az Egyesületben ismerkedett meg a báró Bánffyakkal. Tőlük ismeri azt a birtokukban lévő oklevelet, amely a *Diploma*⁹⁶ című oklevélkiadvány írására készítette gróf Bánffy Dénes főispáni beiktatása alkalmából. A Gertrudis elleni merényletet

⁸³ FRIVALDSZKY 2012A, i. m. 125.

⁸⁴ FRIVALDSZKY 2007C, i. m. 73.

⁸⁵ FRIVALDSZKY 2012A, i. m. 121.

⁸⁶ FRIVALDSZKY 2002, i. m. 391.; FRIVALDSZKY 2007C, i. m. 73.

⁸⁷ FRIVALDSZKY 2012A, i. m. 117.

⁸⁸ CSETRI, FRIVALDSZKY 2003, i. m. 61–62.

⁸⁹ 1771-ben azt írja, hogy három éve: FRIVALDSZKY, Joannes, *Dissertatio de agris fimandis et arendis pro M Principatu Transilvaniae*, Kézirat, 1771, MNL, Erdélyi Kancellária, Acta generalia, B2, 1772, 829. – Román fordítással: Alexe CSETRI, Carol ENGEL, *Prima lucrare agronomică de specialitate din Transilvania, Fridvaldszky János: Dissertatio. Publicat în original și traducere românească cu o introducere și note de ~* București, 1970.

⁹⁰ OSZK Székely lev. 2. köt., 3, 6, 7. fol.

⁹¹ KUN 1997, i. m. 78.

⁹² L. 89. jegyzet.

⁹³ CSETRI, FRIVALDSZKY 2003, i. m. 60–65, 119–22, 125–126.

⁹⁴ CSETRI, FRIVALDSZKY 2003, i. m. 123–125.

⁹⁵ FRIVALDSZKY 2012A, i. m. 125.

⁹⁶ FRIVALDSZKY, Joannes, *Diploma Andreae II. Hierosolimitani, honoribus [...] comitis Dionysii*

illetően fontos forrás lábjegyzetében a királyné ártatlansága mellett áll ki,⁹⁷ ismertetve a lengyel Długosz („Longinus”) álláspontját is. Sort kerít Cornides és Bajthai püspök említésére, majd egy Bánffy-t ünneplő verssel fejezi be, a végén Mária Terézia háromszoros dicséretével. Cornides erről a fontos forráskiadványról írja Székelynek 1770. július 3-án, hogy szeptemberben fog megjelenni.⁹⁸

1771-ben Székely egy talányos levélben úgy emlékszik Fridvaldszkyra vissza Kaprinainak írva, mint erdélyi szásztra, aki annak idején a szepesi szászok után (és nem ásványtani kérdések iránt) érdeklődött volna tőle. Egyébként „Totus est pater velle bonus in laboribus.”⁹⁹

Nem így a szabadkőművesek. Born csaknem minden évben meglátogatta bányaérdekeltségeit,¹⁰⁰ anélkül, hogy a *Minerologia* szerzőjére kíváncsi lett volna. A könyv újdonságai időközben külföldön lecsengtek. 1770-ben egy nagyobb út kapcsán végre meglátogatja őt Kolozsvárott, érdeklődve, hogy most mivel foglalkozik. Fridvaldszky éppen a Mezőgazdasági Egylet keretében egyik találmányán dolgozott, a gyékénypapíron. Born azt tapasztalja, hogy az erdélyi urak előtt nagy tekintélye van, óvatosan közeledik hozzá. Hazatérve úti élményeit egyelőre nem teszi közzé.¹⁰¹ 1772-ben azonban megszűnik a Mezőgazdasági Egyesület, 1773-ban szabadkőműves nyomásra feloszlatják a jezsuita rendet is. Mindkettő nagy csapás volt Fridvaldszkyra és kutatásaira.

Csak a tanárokat veszik át a piaristák, ő egzisztencia nélkül marad, holott egy ipari növény, az addig importált cserszömörce egyetlen erdélyi termőhelyét fedezte fel örmény vándorkereskedőkkel folytatott beszélgetésből szerzett ötlet alapján, s Kern költségén termesztését is elkezdte. Ezt írja meg a *De skumpia*¹⁰² című füzetében, amit már a reformátusok adnak ki, s hihetőleg ők is finanszírozzák. Egy lábjegyzetében zsúfolja mindazokat a felfedezéseket (puskába való kovakövet, tüzelőnek alkalmas tőzeget) és találmányokat (csicsókakenyeret, ku-

---

Bánffy [...] *dum Supremus Provinciae Colosensis comes inauguratur*; oblatum a ~ e S. J. Claudiopoli Typis Coll. Acad. S. J. 1770.

⁹⁷ GYULAI PÁL, *Katona József és Bánk Bánja*, Gyulai Pál válogatott művei, Szépirodalmi, 1956, II., 129.

⁹⁸ OSZK, Quart. Lat. 784/1, 130. fol.

⁹⁹ M. Horváth 2008, i. m. 100–101; FEJÉR György, *Codex diplomaticus*, I–XLII., Buda, 1829–1844, VII/1. köt., Előszó, 9.: „Meus RP Fridvaldszky quaedam de Saxonibus Transilvanis et Scepusensibus meditatur edere; consuluit me etiam de Scepusensibus; quae sciebam, percipsi; spero plura ipsum edocendum esse ex Tuo opere.” – CSETRI, FRIVALDSZKY 2003, i. m. 57.

¹⁰⁰ FRIVALDSZKY 2008, i. m. 107.

¹⁰¹ CSETRI, FRIVALDSZKY 2003, i. m. 68.

¹⁰² FRIVALDSZKY, Joannes, *Dissertatio de skumpia seu cotino planta*, Claudiopoli 1773. (<http://mek.oszk.hu/08900/08906.pdf>) „faksimile bilingvis kiadása: FRIVALDSZKY János, *Értekezés a skumpiáról*, Szerk. Lászlófi Zita, Perlaki Gabriella, Tudománytörténeti Könyvtár, Tudóscsaládok, Tudós Frivaldszkyak, Szeged, Primaware, 2012, 64 p., ISBN 978-963-306-201-2”

koricapálínkát), amelyeket az elmúlt években tett.¹⁰³ Ekkorra datálható az *Atlas botanicus*¹⁰⁴ is.

Czirbesz Jónás nemcsak Székely Sámuel levelezőtársa, hanem a van Swieten által támogatott, s a kilépett jezsuita Kollár Ádám által szerkesztett bécsi *Anzeigen* című tudományos folyóirat recenzense is. 1773-ban egy felirattani mű kapcsán a folyóiratban említi a *Minerologiá*-t és az *Inscriptiones*-t is.

Ez utóbbit „száraz és többnyire hibás jegyzéknek” nevezi, megengedve ugyan szerzőjének a korábbi „szorgalmas” minősítést.¹⁰⁵ Born 1774-ben kiadja *Leveleit* négy év előtti erdélyi utazásáról,¹⁰⁶ amely nagy mértékben veszi át Fridvaldszky *Minerologiá*-jából, ami ott a vas- és aranybányákról szerepel,¹⁰⁷ ugyanakkor nagy terjedelemben pertraktált mondanivalója éppen a professzor lejárata. Arról, hogy milyen, európai hírűvé vált ásványokról van szó benne, mélyen hallgat. Sikkerrel járt: Fridvaldszkyt mint természettudóst véglegesen tönkretette, lényegében egészen a jelenkorig.¹⁰⁸

Fridvaldszky viszont végre megtalálja a mecénást a *Reges Ungariae*¹⁰⁹ című könyvéhez, özvegy Heruláné gróf Petky Klára személyében. Ő azonosítható azzal a grófnővel, akinek 1766 végén ásványt küld ajándékba.¹¹⁰ A könyv lábjegyzetben tudja közölni Jenő pápa bulláját, Erzsébet királyné rövid méltatását.¹¹¹ Hivatkozik Cornidesre is.¹¹²

Az *Anzeigen* azonnal reagál a *Briefe* megjelenésére. A névtelen recenzor Fridvaldszkyt gúnyosan említi.¹¹³ Egy évvel korábban Augustini ab Hortis ugyan már forgatta a *Minerologiá*-t, de csak egy, nem-erdélyi ásványra vonatkozó utalás érdekelte belőle.¹¹⁴ Czirbeszhez egyszerre, 1775 elején jut el a *Briefe* és a *Reges*

¹⁰³ CSETRI, FRIVALDSZKY 2003, i. m. 119–120, 122.

¹⁰⁴ *Atlas botanicus, Herbarium Vivum secundum Cl: Authores Hyeronimum Tragum, Mathiolium, Banhinum, Rinum, Turnefortium, nominibus genuinis rite insignitum* A Patre Joanne FRIVALDSZKI Societatis Jesu, Kézirat, [1774], Bp. Egyetemi Könyvtár, MS E53; CSETRI, FRIVALDSZKY 2003, i. m. 129.

¹⁰⁵ *Allergnädigst-privilegierte Anzeigen aus sämtlich-kaiserlich-koeniglichen Erblandern / herausgegeben von einer Gesellschaft*, Wien, 1771–1776, III, (1773), 298 [továbbiakban: *Anzeigen*]. – „Cz.” szerzői megjelöléssel.

¹⁰⁶ Von BORN, Ignaz, *Briefe über mineralogische Gegenstände auf seiner Reise durch das Temeswarer Bannat, Siebenbürgen...geschrieben*, Frankfurt und Leipzig, 1774; CSETRI, FRIVALDSZKY 2003, i. m. 111–113.

¹⁰⁷ Még az aranyász cigányokról szóló tudósítást is: *Anzeigen...*, i. m. (V.) 1775, 343. – de Hortistól.

¹⁰⁸ CSETRI, FRIVALDSZKY 2003, i. m. 114–117.

¹⁰⁹ FRIVALDSZKY, Joannes, *Reges Ungariae Mariani*, Wien, Trattner, 1775.

¹¹⁰ Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltára, Mike Sándor gyűjtemény, Missiles, *Fridvaldszky János – Ismertelennek*, Kolozsvár, 1766. december 29.; CSETRI, FRIVALDSZKY 2003, i. m. 54, 70.

¹¹¹ FRIVALDSZKY 1775, i. m. 88–98.

¹¹² *Uo.*, 30, 63–64.

¹¹³ *Anzeigen...* i. m. (IV.) 1774, 39. – A FRIVALDSZKY 1767, i. m. 183. kapcsán.

¹¹⁴ *Anzeigen...* i. m. (III.) 1773, 82.

Ungariae. Ingerülten kérde Cornidest: „Mit akar ez a jó páter”? Ha nem volt neki elég, amit Borntól kapott, majd ő fog szatírát írni róla az *Anzeigen* hasábjain.¹¹⁵

A folyóirat 1775. március 29-én tájékoztatja olvasóit Born *Leveleinek* megjelenéséről, majd április 5-én Augustini ab Hortis egy, Fridvaldszkyt érintő epés kitéréssel záródó recenziót ír róla.¹¹⁶ Cornides Pray Györgyhöz fordul a könyv ügyében.¹¹⁷ A *Reges Ungariae* csak 1777 februárjában érkezik meg Cornideshez. Szerzőjéről ezt írja Praynak: „Mindig igen megtisztelő emléket kelt bennem. Jó ember, egykor igen szoros kapcsolatban állottunk.”¹¹⁸

Mária Terézia Fridvaldszkyt tudományos működéséért 1776 végén szepesi kanonokká teszi, ez egyben tudományos pályája végét is jelentette. Az új kanonok Bécsben jártában váratlanul meglátogatja Cornidest, aki közben szabadkőműves lett, ezért megpróbálja ebből megtéríteni. Czirbesz szívesen megismerkedne az Iglóhoz közel került volt professzorral, ám nem tudja, hogy mint vélekedjék róla. Cornides eloszlatja előítéleteit, biztatja, hogy keresse csak fel a kanonokot. Ez meg is történik Húsvét után. Fridvaldszkyhoz ekkor jut el Born írása. A legjobban az bántja benne, hogy barbár latinsággal vádolta. 1777. június 25.-én ezért Cornides tanácsát kéri, hogy s mint védekezzék.¹¹⁹ Védekezésre végül nem kerül sor, mert új könyvében egy hosszú lábjegyzet erejéig Cornides tiszteleg előtte, hangsúlyozva kiváló műveltségét, nem mulasztva megemlíteni nem is a *Reges Mariani*-t, hanem éppen a támadott *Minerologia*-t.¹²⁰

Fridvaldszky Szepeshelyen klasszikus ünneplő verseket¹²¹ ír, – talán latinságot is igazolandó. 1781-ben kiadja saját költségén teológiai fő művét, a *Supellex*-et.¹²² Amikor címlapon szereplő címeit Czirbesz Cornides részére lemásolja, ezt fűzi hozzá: „Ő igazi emberbarát.”¹²³ A kanonok könyvet kölcsönöz tőle, apját,

¹¹⁵ MTA Czirbesz–Cornides, 189. fol., R, V.

¹¹⁶ *Anzeigen*... i. m. (V.) 1775, 109. – „H” szerzői megjelöléssel a FRIVALDSZKY 1767, i. m. 181.-re hivatkozva.

¹¹⁷ MTA Cornides fog. III. köt., 46. fol. R, 48 fol. R, 58 fol. V.

¹¹⁸ MTA Cornides fog. III. köt., 127. fol. R, V; EOL Cornides lev. I. köt., 116. fol.

¹¹⁹ MTA Czirbesz–Cornides 199, fol. V; MTA Cornides fog. II. köt., 20. fol. R–21 fol. V; MTA Cornides fog. II. k., 200. fol. V–201. fol. R; MTA Frivaldszky–Cornides;

¹²⁰ CORNIDES, Daniel, *Regnum Hungariae, qui saeculo XI. regnavere, genealogiam illustrat...* Pozsony, Kassa, 1778, 338; CSETRI, FRIVALDSZKY 2003, i. m. 80.

¹²¹ Disztichonokat: [FRIVALDSZKY, J], *Hic, ubi celsa domus...* [1778] = HRADSKY, Josephus, *Initia, progressus ac praesens status Capituli ad s. Martinus E. C. de Monte Scepsio olim collegiati, Szepesváralja, 1901, 63; alkaioszi strófákat: FRIVALDSZKY, Joannes, Ode in Carolum e comitibus Palffy ab Erdöd etc....* Lőcse, 1779; FRIVALDSZKY, Joannes, *Poemation ad Solemnium consecrationis Antonii L. B. de Andrassy E.*, Rozsnyó, 1780.

¹²² FRIVALDSZKY, Joannes, *Supellex concionatoria in festa Deiparae Virginis et angelorum concinnata*, I. rész (Lőcse), II. rész (Kassa.) 1781; Ditrich, 1782.

¹²³ MTA Czirbesz–Cornides, 216. fol. V.

Czirbesz Sámuel 1779. februárban pedig arra kéri, segítsen eljuttatni a közben erdélyi gubernátorrá emelkedett Brukental címére egy átalag aszú ajándékát.¹²⁴

Ez a gesztus azonban érdekes kérdést vet fel: Vajon megtudta-e közben a báró szerepét az ő tönkretételében? Vagy éppen ezért küldte? Ismerve Fridvaldszky lelkületét, nem lehetetlen.

FRIVALDSZKY PÈRE, JÁNOS

La première Minéralogie publiée en Transylvanie – ses partisans et ses adversaires

La *Minerologia* de János Fridvaldszky (1730–1784), professeur jésuite de Kolozsvár, est le premier ouvrage de minéralogi qui ait vu le jour en Hongrie ou en Transylvanie. En vérité, c'est une topographie minéralogique composée d'un point de vue caméralistique. La présente étude analyse les sources de l'ouvrage, les raisons personnelles ayant amené son auteur à l'écrire et sa diffusion. Elle rend compte des personnes qui, ayant profité des connaissances accumulées par Fridvaldszky, s'efforçaient néanmoins de le discréditer aux yeux du public. Ses soutiens appartiennent à la *respublica litteraria*, dont le personnage principal est Sámuel Székely de Doba ; ceux qui avaient cherché à le compromettre sont les francs-maçons (Ignaz von Born, le baron Samuel Brukental).

L'auteur a trouvé son inspiration dans les travaux du viennois J. H. G. von Justi, dont les ses ouvrages imprimés (*De natura ferri* [1766], *De skumpia* [1773]) et manuscrits (*Siebenbürgen* [1768], *Projectum oeconomicum* [1769]) illustrent l'influence. Son œuvre historique remonte à l'intérêt de ses correspondants pour ce domaine: il envoya les pièces de sa *Collectio variorum diplomatum* (manuscrits) à ses amis notables (au comte András Hadik: *Inscriptiones* [1767], au baron Dénes Bánffy: *Diploma Andreae II* [1770]). De la grande génération des collectionneurs de sources, il ne connut personnellement que Károly Wagner et Daniel Cornides. Ses amis érudits étant protestants, son ouvrage consacré à la vénération de Marie (*Reges Ungariae Mariani* [1775]) resta longtemps inédit. Son dernier ouvrage – à l'époque il n'était plus professeur à Kolozsvár, mais chanoine à Szepeshely (*Supplex concionatoria* [1781, 1782²]) est strictement mariologique.

Keywords: minerology, Fridvaldszky János jesuit, cameralism, freemasonry, republic of letters

¹²⁴ OSZK Levelestár, *Fridvaldszky János levelei Czirbesz Jónáshoz és Sámuelhez*, 1779. február. 25., április 5.; 1782.